

Wiesław OTWINOWSKI

**WOJSKO POLSKIE
W
SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ
W OKRESIE TRANSFORMACJI**

POZNAŃ

2017

Recenzje

dr hab. Andrzej Gałecki
dr hab. Aleksandra Skrabacz

Skład komputerowy

Marta Walachowska

Projekt okładki

Joanna Popiołek

Copyright©2017by

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISBN: 978-83-65096-53-1

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. E. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851 05 18
e-mail: kierownik.wydawnictwa@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
“ESUS” Agencja Reklamowo-Wydawnicza
ul. Wierzbicice 35, 61-855 Poznań
tel./fax. 61 835 35 36
www.esus.pl

Wydanie pierwsze
Druk ukończono w październiku 2017 r.

Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej, wszyscy przeto obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych. Wojsko nic innego nie jest, tylko wyciągnięta siła obronna i porządna z ogólnej siły narodu. Naród winien Wojsku swemu nagrodę i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno narodowi strzeżenie granic i spokojności powszechnej; słowem winno być jego najsilniejszą tarczą.

Konstytucja 3 maja 1791 r. (Art. XI)

(...) nie należy liczyć na wojska inne, niż własne (...)

Niccolo Machiavelli, *Sztuka Wojny*

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
ROZDZIAŁ 1 CHARAKTERYSTYKA SZRP I ICH SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO	29
1.1 System bezpieczeństwa narodowego	29
1.2 Koncepcja Sił Zbrojnych RP w świetle standardów NATO.....	46
1.3 Transformacja w Siłach Zbrojnych RP	49
1.4 Rodzaje Sił Zbrojnych RP	82
1.4.1 Wojska Lądowe	83
1.4.2 Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej – Siły Powietrzne	90
1.4.3 Marynarka Wojenna RP	93
1.4.4 Formacje specjalne	97
1.5 Siły Zbrojne RP po 2013 roku	103
1.6 Reforma szkolnictwa wojskowego.	125
1.7 Misje pokojowe Sił Zbrojnych RP.....	130
1.8 Rozmieszczenie potencjału SZRP na terenie kraju.....	146
1.9 System mobilizacyjny SZRP	152
1.10 Relacje zachodzące między siłami zbrojnymi czasu pokoju (kryzysu) i wojny.....	164
1.11 Potrzeby mobilizacyjne Sił Zbrojnych RP.....	170
Wnioski.....	174
ROZDZIAŁ 2 WYKORZYSTANIE ZASOBÓW LUDZKICH	183
2.1 Możliwości wykorzystania zasobów ludzkich na potrzeby mobili- zacyjne SZRP	183
2.2 Terytorialne gromadzenie wyszkolonych rezerw osobowych, w świetle zmian zachodzących w SZRP, w okresie obowiązywania zasadniczej służby wojskowej	201
2.3 Trudności w gromadzeniu wyszkolonych rezerw osobowych na potrzeby mobilizacyjne SZRP w okresie obowiązywania zasadniczej służby wojskowej.....	209
2.4 Analiza funkcjonowania terytorialnego gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych w okresie funkcjonowania zasadniczej służby wojskowej	214
Wnioski.....	218

ROZDZIAŁ 3 SIŁY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W MYŚL PARADYGMATU JAKOŚCIOWEGO	223
3.1 Pojęcie jakości	223
3.2 Koncepcja nowej jakości w SZRP... ..	225
3.3 Wojska Obrony Terytorialnej jako nowy komponent sił zbrojnych.....	231
3.4 Propozycja zmian w obecnie powstających WOT.....	242
Wnioski.....	255
Zakończenie	259
Bibliografia	269
Wykaz rysunków	279
Wykaz fotografii	280
Wykaz wykresów.....	280
Wykaz tabel	281
Załączniki	283
Załącznik 1.....	285
Załącznik 2.....	287
Załącznik 3.....	293
Załącznik 4.....	299
Załącznik 5.....	305

*Fundamentem każdego państwa jest dobra armia,
i że tam, gdzie jej brak, trudno o dobre prawa
i w ogóle o powstanie czegoś dobrego.*
Niccolo Machiavelli

WSTĘP

Wzrost zagrożeń dnia codziennego i zagrożeń militarnych w niektórych rejonach kuli ziemskiej spowodował wzrost zapotrzebowania wśród społeczeństw na bezpieczeństwo, które jest pożądanym stanem funkcjonowania każdego podmiotu, człowieka, instytucji i państwa. W obecnych czasach nie wszyscy czujemy się bezpiecznie, gdyż na świecie mamy do czynienia ze wzrostem konfliktów zbrojnych oraz coraz większą eskalacją zła, jakim jest między innymi terroryzm i przestępczość zorganizowana, a także zagrożenie cyberterroryzmem. Terroryzm, jako największe zło świata, obecnie wzmógł swoje działania szczególnie państwach islamu (Tunezja, Turcja, Egipt, Syria, Irak) oraz w krajach europejskich (Francja, Niemcy, Belgia, Hiszpania). Państwo Islamskie nasila swoje działania, zagrożenie staje się realne również w Polsce. Terroryści mordują chrześcijan w okrutny sposób, chcąc w ten sposób zastraszyć cywilizowany świat. Polskie służby specjalne monitorują około 200 osób, które mają powiązania z terroryzmem i mogą stanowić zagrożenie dla Polski. Zagrożeniem dla polskiego narodu jest również zorganizowana przestępczość międzynarodowa, która wynika między innymi z tranzytowego położenia Polski oraz charakteru i sposobów działania międzynarodowych grup przestępczych. Współczesny świat daje nie tylko wynalazki usprawniające życie, ale także stwarza szereg zagrożeń indywidualnych i zbiorowych, zagrożeń mniej przewidywalnych przez człowieka.

Ludzie, w wielu dziedzinach życia, potrzebują bezpieczeństwa i wręcz oczekują jego zapewnienia ze strony różnych instytucji i sił społecznych, a szczególnie państwa jako najwyższej formy organizacji życia społecznego. Wszyscy ludzie są równi pod względem swej godności i praw, a fundamentalne prawa mają za cel zabezpieczenie ich. Człowiek, jako

istota myśląca, obdarzona sumieniem, powinien zawsze postępować wobec innych w duchu braterstwa i poszanowania drugiego człowieka.

Bezpieczeństwo jest przedmiotem poznania bardzo wielu dziedzin nauki, usytuowanych w szeroko rozumianych naukach społecznych, z których prawie każda aspiruje do posiadania własnej definicji przedmiotowej tego pojęcia. Dlatego w literaturze przedmiotu możemy spotkać tak dużo definicji pojęcia bezpieczeństwa, którego etymologia wywodzi się od łacińskiej sentencji *sine cura as* (sine – bez, cura – obawa, strach), co w wolnym tłumaczeniu oznacza stan bez zagrożeń, bezpieczeństwo.¹

Zapewnienie bezpieczeństwa państwa zależy od jego systemu obronnego, zbudowanego na podstawie odpowiednio ukierunkowanych badań naukowych i doświadczeń historycznych oraz poddawanego systematycznemu doskonaleniu, rozbudowie i zasilaniu niezbędnymi siłami i środkami. Podstawowe założenia budowy i funkcjonowania tego systemu jasno precyzuje *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*.²

Cele, zadania i elementy systemu bezpieczeństwa wynikają z zasad zapisanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³ oraz Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej.⁴

Na bezpieczeństwo narodowe Polski w XX i XXI wieku duży wpływ miały procesy, jakie zachodziły i zachodzą w globalnym środowisku.

Dzisiaj, system obronność państwa, jako element bezpieczeństwa narodowego, jest ukierunkowany przede wszystkim na przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym, a także zagrożeniom niemilitarnym, ze względu na niestabilną sytuację na świecie oraz powstawanie wielu zagrożeń, które

¹ J. Buczyński, M. Kopczewski, Zarys metodologii badań naukowych w procesie dyplomowania studentów Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu, Poznań 2014, s. 5.

² *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, p. 31; *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.

³ Dz. U. z 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.

⁴ Dokument jest ściśle tajny, określa zadania dla wszystkich struktur państwa na czas zagrożenia i wojny. Jest to dokument wykonawczy do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, która została przyjęta przez rząd i zatwierdzona przez prezydenta jesienią 2014 roku.

wywołują kryzysy, na które muszą również reagować SZRP. Jako państwo graniczne Sojuszu, musimy posiadać siły zbrojne, które będą gotowe do natychmiastowego użycia i zdolne do przeciwstawienia się przyszłym agresorom.

Obecny Konflikt rosyjsko-ukraiński, który rozgrywa się w pobliżu granic Polski pokazał wyraźnie, że nie wszystkie narody w tym regionie mogą czuć się bezpiecznie i nie wszyscy mogą cieszyć się stabilną wolnością. Widać, że konflikt zbrojny to wciąż brutalna rzeczywistość państw Europy Wschodniej, a nie tylko egzotycznych konfliktów na odległych kontynentach.⁵ Powyższy konflikt, najpoważniejszy od czasu zimnej wojny, ukazuje jeden ze scenariuszy potencjalnej, ograniczonej agresji, która może nastąpić również w graniczących z Rosją państwach Paktu Północnoatlantyckiego (NATO – *North Atlantic Treaty Organization*) i Unii Europejskiej. Nie ulega wątpliwości, że członkostwo Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim stanowi kluczowy element jej bezpieczeństwa. Najważniejszym jednak tego elementem jest posiadanie przez państwo własnych możliwości i zdolności do podjęcia samodzielnej obrony w razie agresji.

Państwo polskie utrzymuje ciągłą zdolność do obrony, wykorzystując do tego wszystkie dostępne środki i podporządkowując jej działania polityczne, gospodarcze, dyplomatyczne i wojskowe. Zapewnienie obrony państwa będzie realizowane przez własny potencjał militarny oraz sprawnie działający i permanentnie doskonalony system obronny państwa. Polacy są zdecydowani bronić swojej suwerenności i integralności terytorialnej oraz przeciwstawić się każdej agresji. Poziom zdolności obronnych RP jest wypadkową potrzeb narodowych i zobowiązań sojuszniczych.⁶

Doświadczenia historyczne uczą nas Polaków, że o bezpieczeństwo należy zabiegać nieustannie, każdego dnia. Pokój nie jest czymś danym na zawsze, o utrzymanie pokoju trzeba zabiegać, na co dzień prowadząc stosowne przygotowania obronne, prowadząc działania dyplomatyczne, monitorując na bieżąco sytuację, jaka istnieje wokół nas, a także utrzymując dobre stosunki z bliskimi i dalszymi sąsiadami Polski. Przygotowania

⁵ B. Smólski, *Wyzwania stojące przed polskim wyższym szkolnictwem wojskowym XXI wieku*, Warszawa 2015, s. 7.

⁶ *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, p. 34.

obronne mają na celu utrzymanie gotowości obronnej państwa i zapewnienie możliwości sprawnego osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej oraz odpowiednie przygotowanie wszystkich elementów i ogniów systemu obronnego, a także całego społeczeństwa do sprawnego działania i przetrwania w nadzwyczajnych warunkach kryzysowych i wojennych.

Obrona Ojczyzny jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej (...) Umacnianie obronności Rzeczypospolitej polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach.⁷

Bardzo ważnym głosem w dyskusji o bezpieczeństwie Polski, Europy i świata było przesłanie papieża Jana Pawła II skierowane do nas, ludzi tej Ziemi: *Wolności się nie posiada... wolność się stale zdobywa, łatwiej jest wolność zdobyć niż utrzymać... przyszłość od Was zależy... musicie mieć siłę!*⁸

Aby nie przelewać krwi tak jak nasi przodkowie w powstaniu listopadowym, styczniowym, wielkopolskim oraz w pierwszej i drugiej wojnie światowej, musimy walczyć wszelkimi dostępnymi środkami o pokój i spokój na świecie każdego dnia i przy każdej nadarzającej się okazji.

Stosownie do wyznaczonych celów i zadań strategicznych, Polska utrzymuje w gotowości system obronności do skutecznego przeciwstawienia się wszystkim potencjalnym zagrożeniom zewnętrznym, wewnętrznym

⁷ Art. 85, Konstytucja RP z 1997 r., (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.). Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, art. 1,2, (Dz. U. z 2002 r., nr 21, poz. 205).

⁸ J. Marczak, R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek, K. Przeworski, *Doświadczenia organizacji bezpieczeństwa narodowego Polski od X do XX wieku. Wnioski dla Polski w XXI wiek*, Warszawa 2013, s. 12.

oraz wojennym. Jednym z elementów systemu obronności RP są siły zbrojne, których obowiązkiem konstytucyjnym⁹ jest ochrona niepodległości państwa. Jednak, aby ten obowiązek był możliwy do spełnienia przez siły zbrojne, jako filar bezpieczeństwa, muszą one przechodzić permanentną transformację, która obejmuje profesjonalizację i modernizację techniczną oraz zmiany w kierowaniu i dowodzeniu. Z kolei modernizacja armii wymaga znacznych nakładów finansowych, z którymi od kilkunastu lat jest nie najlepiej. Ciągłe zaniżanie nakładów finansowych może doprowadzić siły zbrojne do ich niewydolności. Po przystąpieniu Polski do NATO, wszyscy politycy i decydenci uważali, że obecnie jesteśmy bezpieczni i w razie zagrożenia to NATO nas obroni. Trzeba jednak brać pod uwagę fakt, że sojusze bywają zawodne, gdyż interesy państw tworzące te sojusze mogą podlegać zmianom o czym przekonał się w czasie drugiej wojny światowej (Anglia, Francja).

My ciągle liczymy, że ten parasol NATO to nas ochroni przed jakimkolwiek niebezpieczeństwem, (...). To nieprawda. Jeśli chodzi o obronę interesów państwa, to powinniśmy sami przede wszystkim starać się stworzyć polską doktrynę wojskową i zastanowić się, jakie mamy możliwości działania i obrony, a nie tylko liczyć na NATO.¹⁰

Jedną z polskich wad jest lekkomyślność. Ludziom wydaje się, że nic im się nie stanie, że są bezpieczni. A to jest nieprawda.¹¹

Inna cechą polskiego charakteru narodowego, będącego przyczyną tragedii narodowych jakie nasz naród przechodził w przeszłości, jest powszechny brak przezorności narodowej. Również i współcześnie wszelkie wypowiedzi polskich „przywódców” zmierzają ku temu: *Polska jak nigdy jest bezpieczna... Polsce nic nie zagraża itp.* Wybitny żołnierz i pisarz Aleksander Fredro, tak trafnie ujął we fraszce tę polską słabość narodową: *nie pomoże męstwo, gdzie przezorność mała, samobójcze*

⁹ Art. 26 pkt. 1 *Konstytucji RP* z 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. sprost. i zm.).

¹⁰ Wywiad z J. Gedroyciem, *Między Polską a światem*, „Trybuna Ludu” z 20 stycznia 1999 r.

¹¹ Prof. teologii Stanisława Grabska, „Rzeczpospolita” z 7-8 sierpnia 1999 r.

*skłonności Polska ma i miała.*¹² Brak przezorności i lekceważenie przygotowań obronnych oraz skąpienie środków na obronę w czasie pokoju skutkuje utratą niepodległości.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej działają w systemie sojuźniczym Paktu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej oraz w narodowym systemie obronnym, a także w zapewnieniu bezpieczeństwa zbiorowego na kontynencie europejskim, zgodnie z zawartymi umowami międzynarodowymi. W ramach koalicji antyterrorystycznej biorą również czynny udział w zwalczaniu terroryzmu światowego w rejonach działania NATO i poza tym rejonem.

Podstawową misją SZRP w czasie pokoju jest utrzymanie ich zdolności bojowych potrzebnych do realizacji zadań w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa Polski oraz udzielanie władzom cywilnym niezbędnej pomocy w czasie klęsk żywiołowych i katastrof.

Przemiany ustrojowe, jakie się dokonały w Polsce i polityczno-militarne w Europie, zmusiły do nowego spojrzenia na problem obrony narodowej i sił zbrojnych, a w tym ich mobilizacji oraz gromadzenia rezerw osobowych. Zdecydowało to o potrzebie wypracowania nowych koncepcji i zasad, a także budowy nowych struktur organizacyjnych sił zbrojnych oraz sposobów funkcjonowania wszystkich elementów systemu obronnego państwa.

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego zaproponowało koncepcję osiągania nowej jakości¹³ przez Siły Zbrojne RP, w której zaprezentowano kierunki i zakres zmian na miarę potrzeb i możliwości państwa w siłach zbrojnych.¹⁴

¹² J. Marczak R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek, K. Przeworski, *Doświadczenia...*, op. cit., s. 73.

¹³ Jest to stan, w którym Rzeczpospolita Polska, w wyniku wprowadzenia zmian organizacyjno-instytucjonalnych i przeprowadzenia modernizacji, zacznie dysponować nowoczesną armią, która będzie zdolna do realizacji zadań określonych w Konstytucji RP, innych ustawach i międzynarodowych zobowiązaniach, w tym art. 5 Waszyngtońskiego.

¹⁴ Założenia powyższej koncepcji, szef BBN zaprezentował 30 kwietnia 2014 roku na spotkaniu z udziałem przedstawicieli MON, MSWiA, Sił Zbrojnych i poszczególnych niemilitarnych służb mundurowych.

Unowocześnienie sił zbrojnych to podstawowy warunek umacniania obronności państwa. Ale system obronności to coś więcej. Zwracam uwagę na konieczność zaangażowania w to zadanie pozamilitarnych struktur państwa, a także organizacji społecznych i obywateli. Tylko w ten sposób można zapewnić to, co dla obrony ma wartość szczególną, a mianowicie strategiczną odporność kraju na ewentualną agresję. W świetle wniosków z niebezpiecznego konfliktu w środkowej części Europy, w pobliżu polskich granic, taki system działań zwiększających strategiczną odporność Polski staje się pilną koniecznością.¹⁵

W minionym dwudziestolecu SZRP przechodziły gruntowną przebudowę, restrukturyzację i modernizację techniczną. Efektem tych zmian było wprowadzenie nowej organizacji Ministerstwa Obrony Narodowej¹⁶ i zasad jego funkcjonowania oraz powołanie nowego organu dowodzenia operacyjnego, jakim było Dowództwo Wojsk Lądowych (DWL).¹⁷ Siły zbrojne zostały poddane cywilnej kontroli, a na czele Ministerstwa Obrony Narodowej stanął cywilny minister. Rozformowano i przeformowano szereg jednostek i instytucji wojskowych, likwidacji uległa znaczna część garnizonów. Duże zmiany zaszły w dyslokacji i podległości wojsk.

W latach 2001-2006 SZRP zostały poddane realnemu sprawdzianowi ich wartości w działaniu w warunkach bojowych. Żołnierze brali udział w zwalczaniu ugrupowań terrorystycznych, misjach stabilizacyjnych i pokojowych. Działania te były testem nie tylko dla żołnierzy i sprzętu, ale przede wszystkim dla decydentów, którzy pokazali, jakie jeszcze są zaniebdania w wyposażeniu i uzbrojeniu polskiej armii oraz w nakładach na obronność.

¹⁵ Są to słowa prezydenta zwierzchnika SZRP B. Komorowskiego, wygłoszone na odprawie kierowniczej kadry MON i SZRP w marcu 2014 roku.

¹⁶ MON rozpoczęło swoją działalność w nowych strukturach 1 kwietnia 1994 roku, jako pion cywilno-wojskowy. Kolejna restrukturyzacja MON miała miejsce w maju 1997 roku i w lipcu 1999 roku, a wdrożona dopiero 1 marca 2000 roku.

¹⁷ S. Dobrzański, *Pryncypia polskiej polityki bezpieczeństwa*. H. Szumski, *Reforma w Siłach Zbrojnych RP*. „Myśl Wojskowa” – „Gândirea Militara Românească”. Warszawa-Bukareszt 1997, s. 12-20, 91-102.

Działania na rzecz bezpieczeństwa i obrony państwa były i nadal będą prowadzone przede wszystkim w układzie sojuszniczym, choć nie wyklucza się działań samodzielnych. Udział w operacjach militarnych i niemilitarnych poza granicami kraju jest wyrazem odpowiedzialności za bezpieczeństwo wspólne oraz ma charakter prewencyjny wobec zagrożeń o charakterze asymetrycznym i globalnym.

Sytuacja, jaka powstała zaraz po przemianach ustrojowych, stworzyła nowe wyzwania przed siłami zbrojnymi i całym systemem mobilizacyjnym. Spowodowało to konieczność obarczenia dodatkowymi zadaniami mobilizacyjnymi szeregu jednostek wojskowych, istniejących w czasie pokoju. Zmiana zadań mobilizacyjnych, jakich dokonano, miała również wpływ na wykorzystanie zgromadzonych rezerw osobowych. Wymagało to od Terenowych Organów Administracji Wojskowej (WSzW, WKU) posiadania dokładnego rozeznania co do nowych potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych (wojsk), a także sposobów ich zaspokajania.

Zapewnienie warunków do sprawnego, niezawodnego i terminowego przejścia sił zbrojnych na strukturę wojenną i osiągnięcie gotowości do prowadzenia działań bojowych, wymaga przygotowania w czasie pokoju niezbędnej liczby wyszkolonych rezerw osobowych, a także organizacyjnego przygotowania innych świadczeń z gospodarki narodowej. Efekty tej działalności zależą od poziomu planowania i realizacji przyjętych zasad działania. Powinny one uwzględniać aktualne i przyszłe potrzeby wojsk, a także zmieniające się stale warunki życia i działania sił zbrojnych.

We wszystkich liczących się armiach na świecie, także w Polsce, podstawowym elementem przygotowań obronnych (wojennych) jest dobrze funkcjonujący system mobilizacyjny, który należy postrzegać jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów i zasad organizacyjnych oraz zasobów ludzkich i materiałowych, wzajemnie ze sobą powiązanych i skierowanych na potrzeby obrony państwa. Tylko dobrze zorganizowany i niezawodny system mobilizacyjny sił zbrojnych może zapewnić im racjonalne funkcjonowanie w czasie pokoju, terminowe i niezawodne rozwinięcie oraz skuteczne zasilanie wojsk w czasie wojny. Należy sobie zdawać sprawę, że system taki nie rodzi się z dnia na dzień, wymaga czasu i wielu zabiegów teoretycznych, prawnych, organizacyjnych i materiałowo-

technicznych. Nie można przyjąć, że raz opracowany system, będzie dobrze funkcjonował przez wiele lat. Musi on być ciągle doskonalony i dostosowywany do istniejących realiów i zaspokojenia potrzeb mobilizacyjnych sił zbrojnych.

Od dawna w Polsce i w innych krajach Europy prowadzono intensywne prace nad doskonaleniem systemów mobilizacyjnych. Świadczą o tym liczne przekazy historyczne, a także fakty, że we wszystkich państwach przyniosły one oczekiwane efekty. Praktycznie rzecz biorąc, wszystkie armie posiadają nowoczesne systemy mobilizacyjne, różniące się jedynie wielkością sił i środków zaangażowanych w przygotowaniach mobilizacyjnych (Niemcy, Holandia, Dania, Francja).¹⁸

W polskim systemie mobilizacyjnym obowiązywała i nadal obowiązuje zasada maksymalnego ograniczenia stanów liczebnych sił i środków w siłach zbrojnych na czas pokoju, a wykorzystanie ich na potrzeby mobilizacyjne z gospodarki narodowej, celem zabezpieczenia rozwinięcia jednostek wojskowych do etatów i wojennych tabel należności. Przydatne dla wojska siły i środki w czasie pokoju znajdują się w gospodarce narodowej i służą gospodarce narodowej i społeczeństwu, a dopiero po uruchomieniu mobilizacji włączane są do konkretnych jednostek wojskowych.

Bardzo niepokojącym zjawiskiem w trakcie dokonywanych zmian w SZRP było systematyczne osłabianie systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych w wyniku likwidacji Zarządu Mobilizacji i Uzupełnień Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, głównego ośrodka zajmującego się kierowaniem działalnością mobilizacyjną w siłach zbrojnych. Również likwidacja Centrum Doskonalenia Kadr w Łodzi, instytucji, która realizowała szkolenie teoretyczne i praktyczne oraz nadawała kierunki szkolenia mobilizacyjnego we wszystkich rodzajach SZRP.

Poprawnie funkcjonujący system obronny państwa w znacznej mierze uzależniony jest od jakości i skuteczności przygotowań prowadzonych we wszystkich jego segmentach. Musi on być tak zorganizowany, aby

¹⁸ Materiały z konsultacji oficerów Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w instytucjach odpowiedzialnych za mobilizację sił zbrojnych wybranych państw Europy Zachodniej w latach 1993-1996, Sztab Generalny WP Zarząd Mobilizacji i Uzupełnień, Warszawa.

w czasie pokoju zapewniał między innymi gromadzenie wyszkolonych rezerw osobowych na potrzeby mobilizacyjne i wojenne.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat uprzedniego stulecia, tj. w latach 1990-2009, podejmowano szereg przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych, mających na celu doskonalenie systemu gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych. Podstawowym warunkiem racjonalnego przygotowania wyszkolonych rezerw osobowych jest dokładna znajomość ich potrzeb w całych siłach zbrojnych, gdyż właśnie od trafności ustalenia tych potrzeb zależy organizacja i efektywność całego mechanizmu wydzielania, szkolenia i gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych. Nie może być tu miejsca na improwizację i działalność polegającą w głównej mierze na chwilowym reagowaniu na powstające niedobory, lecz musi być zachowana ciągłość działania.

System gromadzenia wyszkolonych rezerw, jaki obowiązywał w SZRP do czasu trwania zasadniczej służby wojskowej, tj. do 31 grudnia 2009 roku, był mało elastyczny i mało wydolny oraz zbyt kosztowny w stosunku do osiągniętych efektów, a także nie przystawał do istniejących realiów. Oparty był na szkoleniu żołnierzy w ramach dwunastomiesięcznej zasadniczej służby wojskowej i ostatnio na dziewięciomiesięcznej służbie wojskowej.¹⁹ W warunkach dużego skadrowania wojsk, występował chroniczny brak możliwości uzupełnienia określonych specjalności wojskowych wyszkolonymi rezerwami. Przerwanie tego niekorzystnego zjawiska w tamtym okresie było sprawą bardzo ważną i pilną.

Działania przekształceniowe w siłach zbrojnych, głównie tendencje do równomiernego rozmieszczenia jednostek wojskowych na obszarze kraju, nie uwzględniały rozmieszczenia zasobów wyszkolonych rezerw osobowych, a także potencjalnych zasobów poborowych. W konsekwencji stan ten spowodował przejściowe braki w możliwościach terytorialnego

¹⁹ Dwunastomiesięczna służba wojskowa w SZRP obowiązywała od stycznia 1999 roku do czerwca 2005 roku, natomiast dziewięciomiesięczna służba wojskowa obowiązywała od 1 lipca 2005 roku do 31 grudnia 2009 roku. W Polsce do 1988 r. służba wojskowa trwała 2 lata, a w Marynarce Wojennej 3 lata. W 1989 r. skrócono ją do 18 i 24 miesięcy. Od 1992 r. służba zasadnicza trwała 18 miesięcy. W lipcu 2004 r. skrócono służbę wojskową do 11 miesięcy. Od stycznia do czerwca 2005 r. poborowi byli wcielani do wojska na okres 10 miesięcy.

i zrejonizowanego uzupełniania rezerwami osobowymi potrzeb mobilizacyjnych nowopowstałych oraz poddanych zmianom organizacyjno-dyslokacyjnym jednostek wojskowych.

Władze kraju, mając na względzie bezpieczeństwo państwa i sprawność w działaniu sił zbrojnych od 1989 roku, przeprowadzały szereg zmian funkcjonalno-organizacyjnych w SZRP.

W celu zapewnienia sprawnego funkcjonowania SZRP w czasie pokoju i wojny, w 2014 roku dokonano reformy systemu kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi, która miała na celu usprawnienie i dostosowanie systemu kierowania i dowodzenia do aktualnych potrzeb oraz możliwości finansowych państwa.

Zainteresowanie się autora powyższą tematyką związane było w głównej mierze z wykonywaniem obowiązków służbowych. Pełniąc zawodową służbę wojskową na różnych szczeblach dowodzenia, autor uczestniczył w wielu ćwiczeniach taktycznych i mobilizacyjnych z udziałem żołnierzy rezerwy, gdzie w czasie ich trwania mógł stwierdzić liczne niedomagania w SZRP. W większości wypadków przejawiał się brak należytej synchronizacji pokojowego uzupełniania sił zbrojnych z ich potrzebami mobilizacyjnymi, brak systematyczności w przeszkalaniu żołnierzy rezerwy, będących na przydziałach mobilizacyjnych w jednostkach wojskowych oraz jej niska efektywność.

Zdaniem autora, wszelkie zmiany w siłach zbrojnych powinny zmierzać w kierunku maksymalnego wykorzystania doświadczeń z dotychczasowej działalności polskich sił zbrojnych oraz państw będących w strukturach NATO i przystosowania ich do polskich realiów. Wszelkie doświadczenia są bardzo wartościowe, o ile są dla nas przydatne, a ich twórcze wykorzystanie w znaczny sposób może przyczynić się do poprawy i doskonalenia omawianego tematu.

Podstawą przedstawionej monografii są wyniki badań naukowych, dotyczących transformacji SZRP, nakładów finansowych przeznaczanych na siły zbrojne, gromadzenia rezerw osobowych oraz budowy sił zbrojnych w myśl paradygmatu jakościowego, w tym Wojsk Obrony Terytorialnej. Wyniki badań naukowych były publikowane na konferencjach naukowych

krajowych i międzynarodowych oraz w szeregu artykułach oraz monografii „Wybrane zagrożenia bezpieczeństwa państwa i człowieka,” Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2014.

Ze względu na fakt, że dyscyplina naukowa, jaką są nauki o bezpieczeństwie, nie doczekała się do tej pory samodzielnej metodologii badawczej, warsztat naukowy badań w zakresie empiryczno-analitycznym został skonstruowany w ramach podejścia metodologicznego, integrującego dorobek teoretyczno-metodologiczny dyscyplin naukowych, z dziedziny nauk społecznych.

Założenia metodologiczne, sformułowane na podstawie bogatej literatury tego obszaru nauki, wyróżniają te elementy, które są najbardziej przydatne do badań bezpieczeństwa. Specjaliści z dziedziny metodologii badań bezpieczeństwa z Akademii Obrony Narodowej twierdzą, że nie wykształciła się w pełni specyficzna metodologia badań bezpieczeństwa, ale stan aktualny ocenia się jako „wyłanianie” się takiej metodologii. Obecnie trudno wyróżnić jakieś szczególne cechy metodologiczne, można natomiast dostrzec – mniejsze lub większe – wpływy metodologiczne innych nauk (dyscyplin).²⁰

Mając na względzie nauki o bezpieczeństwie M. Cieślarczyk twierdzi, że przedmiotem badań jest „fenomen bezpieczeństwa oraz składające się na niego fakty, procesy i bardziej szczegółowe zjawiska w sferze bezpieczeństwa, w jego różnych wymiarach przedmiotowych i między nimi rozpatrywane w odniesieniu do konkretnych podmiotów, z punktu widzenia których analizujemy bezpieczeństwo.”²¹

Przedmiotem badań naukowych w kontekście rozważań naukowych była transformacja jaka zachodziła w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 roku w kluczowych segmentach mających wpływ na bezpieczeństwo państwa.

W kontekście rozważań, **głównym celem** opracowania było: *określenie wpływu transformacji, jaka zachodziła w SZRP po 1989 roku, na funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej,*

²⁰ P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. II, Warszawa 2011, s. 63.

²¹ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 212.

a szczególnie struktur organizacyjnych, systemu mobilizacyjnego, trudności w gromadzeniu wyszkolonych rezerw na potrzeby mobilizacyjne SZRP.

Osiągnięcie celu głównego pozwoli podkreślić znaczenie badań analitycznych odnoszących się do problematyki transformacji w SZRP i jej wpływ na bezpieczeństwo narodowe Polski.

Cel badań, a także baza faktów zebranych w toku analizy literatury i materiałów źródłowych, stanowią zasadniczą przesłankę głównego problemu badawczego, który sformułowano w postaci następującego pytania:

W jaki sposób przemiany ustrojowe po 1989 roku przyczyniły się do zmian w SZRP pod względem ich jakości, wyszkolenia, systemu mobilizacji i gromadzenia rezerw osobowych?

W celu rozwiązania głównego problemu badawczego, konieczne jest uzyskanie odpowiedzi na szereg pytań dotyczących problemów szczegółowych:

1. *Jak zmieniały się struktury organizacyjne SZRP w systemie obronnym państwa po 1989 roku?*
2. *Na jakie trudności napotymano, w czasie trwania zasadniczej służby wojskowej w terytorialnym gromadzeniu rezerw osobowych na potrzeby mobilizacyjnego uzupełniania SZRP?*
3. *Jakie zmiany należałoby wprowadzić w SZRP i w nowo powstałych Wojskach Obrony Terytorialnej?*

Biorąc za podstawę cel i problemy badawcze oraz dokonaną analizę literatury przedmiotu, a także poczynione obserwacje procesów zachodzących w SZRP i dotychczasowe doświadczenia sformułowano hipotezę następującej treści:

Transformacja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej przyczyniła się do znacznego obniżenia stanów ilościowych w stanach osobowych i sprzęcie bojowym i dostosowania ich do struktur NATO. Ewolucja struktur organizacyjnych sił zbrojnych jednoznacznie wskazała, że dotychczasowe struktury organizacyjne sił zbrojnych nie uwzględniały możliwości ekonomicznych państwa, co wywierało negatywny wpływ na funkcjonowanie i szkolenie oraz niski poziom przygotowania do wykonania zadań obronnych sił zbrojnych. Problemy z gromadzeniem rezerw

osobowych na potrzeby mobilizacyjne stwarzały trudności w uzupełnianiu terytorialnym jednostek wojskowych. Zmiany w SZRP powinny być ukierunkowane na nową jakość i kompatybilność ze strukturami NATO oraz na zwiększenie nakładów finansowych na modernizację techniczną, szkolenie i utrzymanie na właściwym poziomie sił zbrojnych.

Utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej jest konieczne i na czasie w obliczu zagrożeń, z jakimi mamy do czynienia przede wszystkim w pobliżu granicy wschodniej, w wyniku ekspansyjnej polityki Rosji. Polska nie może beczynnie przyglądać się tym działaniom musi podejmować realne działania, które będą miały wpływ na bezpieczeństwo Polski, członków sojuszu i świata.

Kształt Wojsk Obrony Terytorialnej powinien ewaluować w innym kierunku niż obecnie proponuje Ministerstwo Obrony Narodowej.

Sformułowana hipoteza w toku przeprowadzonych badań, poddawana była próbom weryfikacji w oparciu o zdobytą wiedzę teoretyczną i empiryczną. W trakcie prowadzonych badań i poszukiwania nowych faktów naukowych hipoteza ulegała uszczegółowieniu, a w wyniki badań znalazły się we wnioskach zawartych w poszczególnych rozdziałach monografii.

W celu weryfikacji sprecyzowanej hipotezy oraz rozwiązania problemów wynikających z celów badawczych, po przestudiowaniu dostępnej literatury metodologicznej, autor posłużył się następującymi metodami badawczymi:

- podejściem systemowym;
- porównaniem i analogią;
- analizą;
- syntezą;
- wnioskowaniem;
- obserwacją naukową;
- badania opinii ekspertów;
- analizą dokumentów;
- metodami statystycznymi (elementami statystyki opisowej: tabelami, opisem liczbowym, wykresami).

Przedstawione metody mają charakter ogólnie naukowy, które w znacznym stopniu umożliwiły prowadzenie naukowego przeglądu zaproponowanego w temacie obszaru badań. Problematyka badań powiązanych ze sferą bezpieczeństwa i podejmowanymi problemami badawczymi skłoniła autora do zastosowania teoretycznych i empirycznych metod badawczych. W dążeniu do osiągnięcia zamierzonego celu badawczego i rozwiązania przyjętych problemów, zastosowano przemienne różne metody badawcze w efekcie czego zabieg ten przyczynił się do osiągnięcia założonego celu w sposób uporządkowany i logiczny.

Z metod teoretycznych w badaniach wykorzystano porównanie i analogię, analizę i syntezę oraz wnioskowanie, natomiast z metod empirycznych wykorzystano obserwację naukową. Metody te zostały zastosowane na etapie koncepcyjnym i analitycznym w celu uporządkowania i usystematyzowania zebranego materiału i przetworzenie go w teorię naukową.

Zastosowanie w badaniach **podejścia systemowego** wynikało z potraktowania przedmiotu badań – Sił Zbrojnych RP – jako systemu, zarówno w samych badaniach, jak i podczas uogólnienia ich rezultatów. Metoda ta umożliwiła badanie transformacji, jaka zachodziła i nadal zachodzi w Siłach Zbrojnych RP oraz systemu gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych na potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych.

Podejście systemowe w badaniach bezpieczeństwa wiąże się z badaniem podmiotu na poziomie złożonego systemu z dużą ilością sprzężeń wewnętrznych i zewnętrznych. Jest to tzw. mezopodejście.²²

Podejście systemowe jest metodą badawczą, która polega na rozpatrywaniu obiektu badań w postaci systemu i wykorzystaniu w badaniach go z pozycji poszczególnych dyscyplin naukowych. Podejście systemowe spełnia szczególną rolę dla zrozumienia istoty struktur organizacyjnych, dostarcza podstawy teoretycznej do studiowania organizacji.²³ Istota podejścia systemowego opiera się na podstawach myślenia systemowego.

²² T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2008, s. 49.

²³ M. Bielski, *Organizacje. Istota, struktury, procesy*, Łódź 1997, s. 64.

Z metod teoretycznych, została zastosowana **metoda porównania**, głównie w czasie badań transformacji w SZRP oraz systemu gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych na potrzeby mobilizacyjne w różnym czasie. Porównanie przeszłości i stanu obecnego pozwoliło autorowi wyrobić własny pogląd na temat przemian zachodzących w SZRP w tym w Wojskach Obrony Terytorialnej, a także wyodrębnić ważne cechy stałe tego procesu.

Porównanie i analogia systemów gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych, czyli wnioskowanie na podstawie podobieństw i odmienności w badanym przedmiocie przez odniesienie go do innych podmiotów, umożliwiało ocenienie rozwiązań własnych i wytyczenie kierunków i sposobów ich doskonalenia, szczególnie w tych przypadkach, gdy inne rozwiązania były doskonalsze (lepsze). Podmiotami, które między innymi porównywano, był system naszej armii z systemami niektórych armii NATO oraz nakłady finansowe jakie przeznaczają rząd na SZRP.

Metoda analizy, którą zastosowano w trakcie badań umożliwiła, na podstawie studiowania literatury przedmiotu, prezentację podstaw teoretycznych systemu obronnego państwa oraz określenie struktur organizacyjnych SZRP i miejsca systemu gromadzenia zasobów wyszkolonych rezerw osobowych w systemie mobilizacyjnym sił zbrojnych. Posłużyła również do wyznaczenia kierunków doskonalenia systemu SZRP oraz pozwoliła połączyć wszystkie sądy i opinie zawarte w materiałach empirycznych.

Metoda syntezy²⁴ pozwoliła uogólniać fakty i potwierdzać założenia zawarte w hipotezie na podstawie przeprowadzonej analizy, a uzyskany w ten sposób materiał stanowił podbudowę teoretyczną do badań empirycznych. Została zastosowana podczas opracowywania wniosków w badaniach teoretycznych jak i empirycznych. Pozwoliła na scalenie wyodrębnionych faktów w procesie analizy zdarzeń, opinii i faktów.

²⁴ Synteza jest oparta na zdolności umysłu ludzkiego do myślowego łączenia w całość, według określonej zasady (zasad) rzeczy, zjawisk, zdarzenia itp. uprzednio rozdzielonych, podejmowana w celu ich lepszego poznania; M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2007, s. 48-49.

Metodę tę zastosowano do określenia problemów badawczych, zbudowania hipotezy roboczej oraz do sformułowania wniosków w poszczególnych rozdziałach i wniosków końcowych.

Niezbędnym i cyklicznym elementem prowadzonych badań było **wnioskowanie**, którego rezultaty zamieszczone zostały we wnioskach poszczególnych rozdziałów monografii. Realizacja zamierzonych celów badawczych wymagała również zaangażowania w proces poznawczy metod logiki formalnej, a ściślej indukcji, dedukcji i analogii. Indukcja to również metoda myślenia, stosowana w życiu codziennym w badaniach naukowych. Indukcja jest odpowiednikiem empirycznej metody badawczej, w której sprawdzanie twierdzenia opiera się na doświadczeniu,²⁵ w tym przypadku autora i oficerów specjalistów naszych sił zbrojnych.

Metoda dedukcji, jaką zastosowano w badaniach, polegała na przejściu od ogółów do szczegółów, wniosków szczegółowych. Dedukcja umożliwiła konkretyzację działań, zmierzających do poprawy funkcjonowania SZRP w systemie bezpieczeństwa narodowego i poprawy stanu bezpieczeństwa Polski.

Z metod empirycznych, wykorzystanych w badaniach, bardzo pomocna okazała się **metoda obserwacji naukowej**, która jest najczęściej stosowana w badaniach naukowych, gdyż obserwacja, jako metoda naukowa, nie jest samym tylko postrzeganiem faktów, zdarzeń czy zjawisk. Jest nią osobliwy sposób postrzegania, gromadzenia i interpretowania poznawanych danych, w naturalnym ich przebiegu i pozostających w bezpośrednim zasięgu widzenia i słyszenia obserwatora.²⁶

Zastosowana metoda obserwacji miała charakter indywidualny, bierny i bezpośredni. Celem obserwacji było zebranie faktów naukowych o przedmiocie badań w zakresie transformacji w siłach zbrojnych RP, nakładów na modernizację SZRP i terytorialnego gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych. Również rezultaty obserwacji bezpośredniej oraz pośredniej zostały wykorzystane przez autora w czasie określania problemu naukowego i precyzowania hipotezy.

²⁵ Ibidem, s. 22.

²⁶ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s. 171.

Inną metodą empiryczną jaką zastosowano w trakcie badań naukowych były **badania opinii ekspertów**, którzy zajmują się problematyką bezpieczeństwa militarnego w tym SZRP i ich transformacją po 1989 roku oraz nową jakością w siłach zbrojnych. Badania powyższe posłużyły również jako materiał empiryczny wykorzystany do oceny literatury przedmiotu oraz wprowadzanych zmian w SZRP i nowej jakości oraz ustosunkowania się do powstającego nowego komponentu sił zbrojnych jakim są Wojska Obrony Terytorialnej (WOT). Dały one światło do zaproponowania nowej koncepcji WOT przez autora.

Zastosowana w badaniach metoda **analizy dokumentów** posłużyła do oceny systemu bezpieczeństwa i Sił Zbrojnych RP po 1989 roku, a **wnioskowanie statystyczne** wykorzystano do analizy danych uzyskanych z dokumentów statystycznych (danych liczbowych i danych liczbowych z tabel statystycznych).

Technikami, jakie zastosowano w badaniach, były analiza dokumentów, obserwacja oraz wywiad ekspercki.

Na potrzeby badań przeprowadzono wywiad ekspercki z zastosowaniem metody swobodnej ukierunkowanej. Miała ona na celu uzyskanie jak największej swobody w udzielaniu odpowiedzi i wskazanie ewentualnych czynników związanych z przedmiotem badań, tworzeniem Wojsk Obrony Terytorialnej.

Badania przeprowadzone w oparciu o wywiady eksperckie odbywały się w miejscu pełnienia służby i zamieszkania ekspertów. Ekspertami byli zarówno czynni w służbie dowódcy jednostek wojskowych, jak i byli dowódcy, oficerowie, którzy obecnie są w rezerwie. Czas trwania wywiadu to średnio 120 minut.

Bardzo ważną rolę spełnia w badaniach **analiza dokumentów**. Metoda ta, którą zastosowano w badaniach stanowiła podstawę rozważań teoretycznych i posłużyła do gromadzenia opisowych oraz ilościowych informacji o badanym przedmiocie. W trakcie badań, szczegółowej analizie badawczej poddano następujące dokumenty:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku;
- Założenia rządowego programu modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998-2012;

- Rozkazy i zarządzenia naczelnych władz wojskowych, dotyczące doktryny obronnej Sił zbrojnych RP;
- Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej;
- Ustawy o zasadach użycia lub pobytu SZRP i rozporządzenia Rady Ministrów RP, związane z funkcjonowaniem Polskich Kontyngentów Wojskowych;
- Ustawa z 25 maja 2001 roku o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych RP w latach 2001-2006 (Dz. U. 01.76.804);
- Program przebudowy i modernizacji technicznej SZRP w latach 2001-2006 w świetle informacji Rady Ministrów o jego realizacji w 2001 roku. (Druk sejmowy nr 100 z 27 listopada 2001 roku);
- Program profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP na lata 2008-2010;
- Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 Nr 44, poz. 220 z późn. zm.);
- Ustawa z 14 grudnia 1995 roku o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz. U. 1996 Nr 10 poz. 56 z późn. zm.).

Ważnym obszarem badań były również dane urzędowe.²⁷

Oddzielną grupę badanych dokumentów stanowiły opracowania naukowe i raporty wydawane w ramach wydawnictw zwartych Akademii Obrony Narodowej oraz artykuły naukowe, zamieszczone w Zeszytach Naukowych AON w Warszawie i Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu, a także w Przeglądzie Naukowo-Metodycznym Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu.

Inną grupę dokumentów stanowiły sprawozdania z badań naukowych realizowanych przez zespoły naukowe AON, w tym między innymi studium MOB-SOB – 1 realizowane pod kierownictwem prof. J. Wojnarowskiego oraz kształtowanie się wydatków wojskowych w latach 1990-2016, publikowanych przez MON ISBN 83-908347-6-6; ISBN 83-89037-10-6.

²⁷ A. Sułek, *Socjolog wobec danych urzędowych. Przyczynek do metodologii badań niebankietowych*, „Kultura i społeczeństwo”, nr 1/1986, s. 121-141.

W trakcie badań naukowych wykorzystywano literaturę dotyczącą metodologii badań naukowych, która była cennym źródłem wiedzy metodologicznej bez której nie było by możliwe zarówno rozpoczęcie badań naukowych jak i osiągnięcie zamierzonych rezultatów. Wśród publikacji z tej dziedziny korzystano z następujących pozycji:

J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, T. Mendel, *Metodyka pisania prac doktorskich*, T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*.

W trakcie badań korzystano również z metodologii badań nad bezpieczeństwem. Szczególnie pomocne okazały się pozycje: T. Jemioła i A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań nad bezpieczeństwem*, M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Kuca B. R., Ścibiorek Z., *Podstawy metodologiczne nauk o bezpieczeństwie*.

W trakcie analizy dokumentów korzystano również z opracowań zagranicznych takich krajów jak Niemcy, Francja czy USA. Były to opracowania naukowe, związane z przedmiotem badań. Dzięki analizie danych zawartych w opracowaniach armii innych państw, możliwa była analiza porównawcza z polskimi danymi.

Opracowanie składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia i załączników.

We wstępie przedstawiono pojęcie bezpieczeństwa i zagrożenia dla bezpieczeństwa, jakie dzisiaj mogą dotknąć każdego obywatela. Autor wskazuje, że współcześnie, oprócz zagrożeń militarnych, jakim dla bezpieczeństwa państwa jest m.in. terroryzm, poważnym zagrożeniem jest także przestępczość zorganizowana, cyberterroryzm. Ponadto, przedstawiono procedurę badawczą, uzasadniono podjęcie badań, określono cel badań i problemy, a także wysunięto hipotezę badawczą. Przedstawiono również metody badawcze, wykorzystywane w trakcie prowadzonych badań.

Pierwszy rozdział zawiera spojrzenie na system bezpieczeństwa narodowego po upadku świata dwubiegunowego oraz wynikające ze strategii bezpieczeństwa narodowego RP wymagania dotyczące budowy systemu obronnego, charakterystykę sił zbrojnych po roku 1989, starania

rządu polskiego o wejście do struktur NATO, a także zaprezentowano koncepcję budowy polskich sił zbrojnych w świetle standardów NATO i zmiany jakie zachodziły w rodzajach sił zbrojnych do 2013 roku oraz wielkość nakładów na SZRP w stosunku do państw sojuszu. Przedstawiono reformę systemu dowodzenia i kierowania w Wojsku Polskim po 2013 roku. Dokonano charakterystyki systemu mobilizacyjnego SZRP oraz przedstawiono reformę szkolnictwa wojskowego, udział Wojska Polskiego w misjach i operacjach wojskowych. Dokonano analizy potrzeb i możliwości utrzymania odpowiedniej wielkości SZRP na czas pokoju i wojny, a także przedstawiono sposoby ustalania wielkości sił zbrojnych przy zastosowaniu odpowiednich metod. Na zakończenie przedstawiono wnioski, jakie wypływają z przeprowadzonej transformacji w siłach zbrojnych.

W rozdziale drugim przedstawiono potencjalne możliwości wykorzystania zasobów ludzkich na potrzeby mobilizacji i trudności, na jakie najczęściej napotykały jednostki wojskowe i terenowe organy administracji wojskowej w gromadzeniu wyszkolonych rezerw osobowych. Ponadto, przedstawiono zasady terytorialnego gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych w czasie obowiązywania zasadniczej służby wojskowej oraz wnioski wynikające z przeprowadzonych badań.

W rozdziale trzecim autor przedstawił propozycję kierunku i zakresu zmian w SZRP w myśl paradygmatu jakościowego i na miarę obecnych czasów, w jakich przyszło nam funkcjonować. Wyjaśniono pojęcie jakości i zaprezentowano koncepcję nowej jakości SZRP. Zaprezentowano kierunki zmian, jakie powinny być dokonane w SZRP, z uwzględnieniem jakości i możliwości państwa i na miarę obecnych czasów. Przedstawiono nowy komponent sił zbrojnych, jakim są Wojska Obrony Terytorialnej (WOT) oraz zaproponowano zmiany w obecnie powstających Wojskach Obrony Terytorialnej. Na zakończenie rozdziału przedstawiono wnioski, które prowadzą do konkluzji, że WOT są potrzebne w kraju, ale nie w takim wydaniu, w jakim istnieją obecnie w myśl założeń MON. Polski dzisiaj nie stać na utrzymanie WOT w czasie pokoju w stu procentach rozwiniętych jednostek wojskowych obrony terytorialnej na terytorium całego kraju. WOT powinny być w czasie pokoju rozwinięte tylko na ścianie wschodniej,

a szczególnie wzdłuż Obwodu Kaliningradzkiego i w województwie mazowieckim. W pozostałych województwach jednostki OT powinny być jednostkami nowo formowanymi w czasie mobilizacji. Nie możemy zaniedbywać wojsk operacyjnych kosztem WOT. Potrzeba utworzenia WOT wynika z konieczności i zapewnienia wzmocnienia obrony obszaru kraju w wypadku agresji przyszłego agresora. Osiągnięcie nowej jakości w SZRP wymaga większych nakładów na siły zbrojne, wyposażenie w najnowocześniejszy sprzęt i wyszkolenie oraz zmian w przepisach prawnych.

Mając na względzie sytuację ogólnoświatową i istniejące zagrożenia, jakie mają miejsce w pobliżu polskich granic oraz narodowy interes Polski, a także awanturnicze działania Rosji wobec swoich sąsiadów, polskie siły zbrojne powinny być siłami profesjonalnymi, uniwersalnymi, o wysokim stopniu gotowości bojowej i dostępności, zdolne do natychmiastowego strategicznego przerzutu zarówno drogą lotniczą, jak i morską w rejon działań. Powinny być to również siły zbrojne, które są nasycone nowoczesną techniką bojową i sprzętem wojskowym oraz posiadające zintegrowane struktury rozpoznania, dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia logistycznego. Stan taki może być osiągnięty przez siły zbrojne tylko w wyniku dokonania modernizacji technicznej, znacznych zmian w strukturach organizacyjnych i w kulturze ich organizacji.

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTERYSTYKA SZRP I ICH SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO

Siły zbrojne są podstawowym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego państwa. Od ich wyposażenia i wyszkolenia zależy w znacznej mierze bezpieczeństwo państwa i narodu. Dzisiaj tylko państwo, które posiada silne siły zbrojne, jest w stanie odstraszyć przyszłego agresora, a w czasie konfliktu zbrojnego obronić się. Dzisiaj na arenie międzynarodowej, inni liczą się z tymi, którzy posiadają dobrze wyszkolone i wyposażone siły zbrojne. Słabość militarna i nieprzygotowanie państwa do obrony, są głównym źródłem zagrożenia bezpieczeństwa Polski.

Siły zbrojne, jakie Polska oddziedziczyła po poprzednim systemie i byłym Układzie Warszawskim, chcąc przystąpić do Paktu Północnoatlantyckiego, zmuszone były do przeprowadzenia gruntownych reform we wszystkich swoich segmentach życia wojskowego. Trwająca od 1989 roku restrukturyzacja w SZRP trwa do chwili obecnej.

1.1 System bezpieczeństwa narodowego

Bezpieczeństwo narodowe pozostaje w ścisłej zależności z bezpieczeństwem międzynarodowym. Bezpieczeństwo międzynarodowe można zaś rozpatrywać zarówno w ujęciu regionalnym, jak i globalnym. Ekspersi Organizacji Narodów Zjednoczonych w opracowaniu „Studium o koncepcji bezpieczeństwa” określili bezpieczeństwo międzynarodowe jako stan, w którym państwa uważają, że nie zagraża im atak militarny, presja lub przymus gospodarczy i wobec tego są zdolne do swobodnego rozwoju i postępu.²⁸ Stwierdzają oni dalej, iż bezpieczeństwo międzynarodowe stanowi wynik i sumę bezpieczeństwa każdego i wszystkich państw –

²⁸ *Study on Concepts of Security*, Report of the Secretary General, UN-A/40/553, 26 August 1985, p. 53.

członków wspólnoty międzynarodowej; odpowiednio do tego bezpieczeństwo międzynarodowe nie może być zapewnione bez pełnej współpracy międzynarodowej.²⁹

Współcześnie bezpieczeństwo można określać jako „stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz jego poczucia i oznacza ono brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem”.³⁰ Jest ono także czynnikiem twórczym, umożliwiającym trwały i stabilny rozwój. Zgodnie z poglądem Stanisława Kozieja – „Bezpieczeństwo i rozwój to dwa podstawowe wymiary istnienia jednostek i całych społeczności, w tym społeczności zorganizowanych w państwach lub organizacjach międzynarodowych. Te dwa wymiary wzajemnie się uzależniają od siebie; bez bezpieczeństwa nie można marzyć o rozwoju, który ma ułatwić zapewnianie bezpieczeństwa”.³¹

Na bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku duży wpływ wywierają procesy zachodzące we współczesnym, globalnym środowisku bezpieczeństwa.

Po rozpadzie układu dwubiegunowego, świat odetchnął, gdyż oddaliło się, na skalę światową, widmo wybuchu wojny atomowej. Serca społeczeństw zaczęły równo i wolno bić. Zakończenie okresu zimnej wojny przyczyniło się do otwarcia na świat wielu państw, w tym Polski. Otwarte granice umożliwiły swobodny przepływ nowych technologii oraz upowszechnienie się demokracji, która dała wielu narodom wolność, suwerenność i poprawę warunków życia. Zauważono, że istnieje możliwość życia w bezpiecznym świecie bez zagrożeń i wojen, w którym nie giną niewinni ludzie. Ludność zaczęła inaczej spoglądać na sprawy obronne i wojny. Narody stanowczo przeciwstawiały się przeznaczaniu ogromnych nakładów na zbrojenia, a nakłady finansowe wołały przeznaczać na cele konsumpcyjne. Wśród młodzieży, szczególnie w Polsce, szerzyło się niezadowolenie ze spełniania obowiązku wojskowego wobec własnej ojczyzny. Bardzo duża liczba młodych mężczyzn uchylała się od służby wojskowej. Politycy bardzo często wmawiali nam, że już nam nic nie

²⁹ T. Jemioła, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie...*, op. cit., s. 37.

³⁰ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne...*, op. cit., s. 29.

³¹ S. Koziej, *Bezpieczeństwo – istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, [w:] Z. Lachowski (red.), *Bezpieczeństwo narodowe*, II-2011/18, s. 19.

zagroza, a szczególnie, gdy wstąpiliśmy do Paktu Północnoatlantyckiego, jakim jest NATO; bo gdy zajdzie potrzeba, to NATO przyjdzie nam z pomocą. Jest to poważny błąd, przed którym przestrzegał nas wielokrotnie J. Nowak-Jeziorański, wypowiadając słowa *Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, jeśli będzie chciała i mogła bronić się sama...*³²

Upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), bastionu komunizmu, i rozwiązanie Układu Warszawskiego, a tym samym świata dwubiegunowego, zmienił znacznie podejście do systemu bezpieczeństwa narodowego, w przestrzeni pojawiły się nowe niebezpieczeństwa i zagrożenia, jak proliferacja broni masowego rażenia, terroryzm międzynarodowy, konflikty etniczne i lokalne, niebezpieczeństwa wynikające z sytuacji wewnętrznej niektórych państw wymagające tworzenia nowej infrastruktury prawno-instytucjonalnej, politycznej i militarnej. Polska znalazła się w innym położeniu, zmieniła się sytuacja geopolityczna i położenie geostrategiczno-militarne. Zmieniło się otoczenie Polski, posiadamy więcej sąsiadów niż przed 1990 rokiem, a mianowicie Rosję (obwód kaliningradzki), Ukrainę, Białoruś, Litwę, Niemcy, Republikę Czeską i Słowację. Powstałe na gruzach byłego imperium radzieckiego suwerenne już państwa były zmuszone do szukania w nowej rzeczywistości właściwego dla siebie miejsca. Należy tutaj wspomnieć, że Polska, podobnie jak inne państwa Europy Środkowej po drugiej wojnie światowej do 1989 roku, były – wbrew swojej woli – podporządkowane Moskwie, pod względem ideologicznym i gospodarczym.

Siły Zbrojne RP dla utrzymania pokoju w Europie i na świecie realizują dwustronną i wielostronną współpracę wojskową ze wszystkimi zainteresowanymi partnerami.

Dla realizacji skutecznej polityki bezpieczeństwa wymagany jest rozwój i utrzymanie przez Polskę systemu bezpieczeństwa narodowego, zintegrowanego z sojusznicznym systemem bezpieczeństwa poprzez wspólne procedury działania w sytuacjach kryzysowych i w czasie wojny oraz udział w sojusznicznym planowaniu obronnym. System bezpieczeństwa narodowego ma na celu właściwe przygotowanie i wykorzystanie sił oraz środków będących w dyspozycji państwa do przeciwdziałania zagrożeniom

³² J. Nowak-Jeziorański, *Polska wczoraj, dziś i jutro*, Warszawa 1999, s. 246.